

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

اخلاق در

سیر الابرار

نویسنده: لطف الله مهدیخانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اخلاق در نهج البلاغه

نویسنده:

لطف الله مهدیخانی

ناشر چاپی:

روزنامه مردمسالاری

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵ فهرست
۶ اخلاق در نهج‌البلاغه
۶ مشخصات کتاب
۶ نظر مولا علی علیه السلام راجع به اخلاق و علم اخلاق
۹ درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

اخلاق در نهج البلاغه

مشخصات کتاب

شماره کتابشناسی ملی: ایران ۸۲-۲۶۸۳۵

سرشناسه: مهدیخانی، لطف‌الله

عنوان و نام پدیدآور: اخلاق در نهج البلاغه / مهدیخانی، لطف‌الله

منشأ مقاله: مردم‌سالاری، (۸ مهر ۱۳۸۲): ص ۴ ویژه‌نامه.

توصیفگر: نهج البلاغه

توصیفگر: علی بن ابیطالب (ع)، امام اول

توصیفگر: اخلاق اسلامی

نظر مولا علی علیه السلام راجع به اخلاق و علم اخلاق

سپاس خدای عظیم را که به ما وجود، عنایت کرد و نعمت عقل و خرد، مرحمت فرمود. سپاس او را که به ما نعمت ایمان داد. و درود ما به روان انبیاء بزرگ الهی، رابطین بین الله و مخلوق. و درود به روان پاک شهدای تاریخ، از اولین شهید تا شهدای امروز و این ساعت. درود به رهبر کبیر انقلاب و درود بر ملت شریف ایران.

سخن گفتن در اطراف کتابی مانند نهج البلاغه‌ی انسانی عظیم، همانند امیرالمومنین علی (ع)، خاصه برای فردی مثل بنده، کار مشکلی است. لکن برای این که افتخار حضور در جلسه‌ی منتسب به آن مولا را داشته باشم، حاضر شدم.

موضوع صحبت ما «اخلاق در نهج البلاغه» است. این جمله بدین معناست که بگوییم این کتاب شریف یا صاحب این کتاب راجع به «اخلاق» و «علم اخلاق» چه نظری دارد، و آیا در این کتاب، راجع به «اخلاق» صحبتی شده است یا نه، و این کتاب توجه به علم «اخلاق» دارد یا نه و اگر این کتاب ناظر به «اخلاق» است، در چه حدودی راجع به این علم یا این موضوع سخن گفته است. تشخیص این معنا که این کتاب، درباره «اخلاق» چه گفته، ابتداء توقف دارد به این که معنای اخلاق را به نحو اجمال تصور کنیم، و از این تصور، تصدیق این معنا که این کتاب در باره «اخلاق» چه نظر دارد، روشن می‌شود.

اخلاق، معنی «خلق» است. روان انسان، حالات و ملکاتی دارد و اخلاق

[صفحه ۲]

عبارت از «ملکات روان» است. تشخیص اخلاق، توقف دارد به این که سه موضوع را انسان تصور کند: «روان»، «اخلاق» و «غرض». «روان» انسان، عبارت است از روح انسانی. ابتدا باید به نحو اجمال، سخنی از روان گفته شود و سپس از مفهوم اخلاق که عارض بر «روان» است و آن گاه در این که این عوارض بر این موضوع چه نتایجی ارد. این سه جمله را اگر بتوانم عرضه بدارم، توجه کتاب نهج البلاغه به اخلاق، روشن خواهد شد.

انسان، دارای روانی است. من و شما دارای جوهره‌ای هستیم غیر از جسم، به نام «روان» که در کتاب الهی و در اخباری که به دست ما رسیده، در باب آن، سخن گفته شده است. گاهی از این جوهره، تعبیر به «روح» شده، تعبیر «به نفس» شده، تعبیر به «قلب» شده، تعبیر به «صدر» شده و تعبیر به «عقل» شده است. یعنی «روان» شما و روح شما پنج اسم دارد.

این «روان» شما را گاهی «روح» می‌گویند، به این تناسب که بدن شما را او زنده نگهداشته و او سبب حیات بدن شماست. پس او «روح» است: «لان الروح ما به الحیاة لاشی».

روان شما یک نام دیگرش «نفس» است. شما همان «روان» اید. حقیقت شما عبارت از «روان» شاست. شما آن «روان» تان هستید و آن «روان» شماست. نفس عبارت از حقیقت شیء است. حقیقت شما همان «روان» شماست. و وقتی که آن حقیقت پیدا شد، شما پیدا شده‌اید و تا آن حقیقت باقی است، شما باقی خواهید بود. فلذا روان شما گر چه ازلی نیست ولی ابدی هست، ازلی نیست، یعنی از اول آن وقتی که خدا هست، روان شما نیست. خداوند روان شما را خلق کرده است، روا شما حادث است، اما همین روان شما ابدی و همیشگی است: «خلقتم للبقاء و لا للقضاء».

ای بشر! خیال نکن که برای مرگ آفریده شده‌ای، تو برای بقا و جاودانگی آفریده شده‌ای. این شما که همیشه هستید، آن روان شماست والا این بدن، این لباس چند روزه‌ی روان، این لباس را خواهید کند و از این جهان به جهان دیگر خواهید رفت. آن روان را «نفس» می‌گویند، زیرا که شما آنید و آن، عین شماست.

این روان را «قلب» نیز می‌گویند. یکی از نام‌های روان شما قلب است،

[صفحه ۳]

زیرا حرکت شما، سکون شما، قلب و انقلاب شما، و تمام حرکت‌های شما معلول آن است. پس اوست که مقلب است، اوست که سر تا پا حرکت است. نام روانتان بدین مناسبت «قلب» است.

یکی از نام‌های شما و روان شما «صدر» است، زیرا در حقیقت آن است که در میان سینه‌ی شما است، در این جا، اسم ظرف بر مظلوف اطلاق شده است.

یکی از نام‌های روان شما «عقل» است. «عقل» به معنای قوه آمده است، ولی در این جا به معنای مدرک است. یعنی وقتی شما درک می‌کنید، می‌فهمید، قدرت فهم دارید، کلیات را درک می‌کند، آن روان شماست که درک می‌کند.

بنابراین شما جوهره‌ای دارید به نام روان، به نام روح، به نام نفس، به نام قلب، به نام صدر و به نام عقل. آن جوهره اوصافی دارد. تا حال یک بعد از سه بعد اخلاق، عرض شد.

اما این روان شما، بر طبق تحقیق علمای اخلاق، دارای اوصاف و حالات و ملکاتی است. یعنی روان شما چنان است که حالتی و صفتی به سادگی عارض آن می‌شود و بزودی از بین می‌رود. مثل این که از کسی خوشتان می‌آید، ساعت دیگر از او بدتان می‌آید. حب و بغض از حالات روان شماست. برخی از اوصاف روان شما، به نام «حالات» خوانده می‌شود. اما برخی دیگر «ملکات» است، یعنی همیشه هست. به این زودی پیدا نمی‌شود و بزودی هم زایل نمی‌شود. این اوصاف پایدار را «ملکات» می‌گویند. شما روحتان دارای «ملکه» یعنی عوارض دائمی است. این ملکات انسانی است که «اخلاق» نامیده می‌شود.

علما درباره‌ی این ملکات، سخنها گفته‌اند، و ملکات روانی انسان را به چندین قسم، تقسیم کرده‌اند. بعضی از ملکات شما «موروثی» و بعضی «اکتسابی» است. امام صادق می‌فرماید: «فمنه موروثی و منه کسبی». این ملکات، برخی طبیعی و فطری شماست و خداوند این خاصیت و خوی و ملکه را در روان شما قرار داده است. بعضی از صفت کسبی است، زحمت می‌کشید، فعالیت می‌کنید تا این صفت روانی را پیدا می‌کنید.

قسم دیگر از ملکات، رذائل و فضائل است. برخی از ملکات شما عبارت از فضائل نفس شماست، جمال روح شماست. زیبایی قیافه‌ی بروان شما عبارت از فضائل

[صفحه ۴]

اخلاقی است. برخی از ملکات، رذائل است، صفت‌های زشت است، قیافه‌ی کریه روح است. بحث «اخلاق» عبارت از بحث در همین ملکات است.

آیا انسان می‌تواند اخلاق فاضله را تحصیل کند، ملکات پسندیده را پیدا کند؟ و آیا می‌تواند ملکات زشت را از خودش دور کند؟

انسان کامل، انسانی است که بکوشد و در خود، ملکات فاضله را ایجاد کند. و آن را که بنحو طبیعی موجود است، تقویت کند. و انسان کامل، انسانی است که بکوشد و آن رذائل را در خود تضعیف کند و تا می‌تواند از بین ببرد. وقتی که انسان کوشید و به آنجا رسید هر چه ملکه‌ی فاضله بود به سدت آورد، و هر چه رذائل بود از خود دور کرد، آنجاست که یک انسان ملکوتی می‌شود و مصداق: «خليفة الله في الارض» می‌شود، انسان مسجود ملائکه می‌شود، انسان آسمانی می‌شود، انسانی می‌شو که در مراحل انسانیت تکامل پیدا کرده است. همین مکارم اخلاق است که اگر انسان بکوشد و آن را کسب کند، مصداق بیان پیامبر بزرگ (ص) می‌شود که می‌فرماید: «بعثت لاتمم مكارم الاخلاق»: من برای این برانگیخته شدم و انبیاء برای این معنا به سوی بشر فرستاده شدند که روان آنها را در اخلاق، تکامل بخشند، ملکات آنها را ملکات فاضله کنند، رذائل را از وجودشان دور کنند، تا آن جا که آنان خلیفه‌ی الهی گردند. تصور نشود، تنها جانشین الله، جد اعلای ما، حضرت آدم بود، همه‌ی ما جانشین الله می‌توانیم باشیم، همه‌ی ما خلیفه الله می‌توانیم بشویم. مگر روایت به ما نمی‌گوید: «تخلفوا باخلاق الله و تادبوا باداب الله.»؟ ای انسان تو والاتر از این هستی که در این دنیا، در این جهان پست بمانی و علاقه مند به دنیا گردی. تو باید پرواز کنی، متعلق به اخلاق الهی بشوی. بالجمله، بعد دوم اخلاق، عبارت از تشخیص ملکات و عبارت از «اخلاق روان» است که این ملکات را تشخیص بدهیم و آنها را کسب کنیم. بعد سوم «غرض» است، که در ضمن مطالب گذشته «غرض» هم روشن شد. وقتی انسان بتواند ملکات را تشخیص بدهد، رذائلش را دور کرده، فضائلش را به دست بیاورد و انسان کامل شود، غرض اخلاق را عملی کرده است. بنابراین، اخلاق، عبارت است از این که توجه به ملکات پیدا کنیم، موضوع ملکات را درک کنیم، غرض از ملکات را درک کنیم. این معنای اخلاق است و نتیجه‌ی اخلاق آن است که انسان، یک «انسان کامل» شود.

[صفحه ۵]

این مقدمه‌ی کوتاهی بود برای این که ابتدا ببینیم اخلاق یعنی چه و بعد از آن ببینیم این کتاب عظیم که نهج البلاغه نامیده می‌شود، راجع به اخلاق چه نظری دارد؟ حال به اختصار جواب این سوال را می‌گوئیم:

وقتی ما به خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌های متعدد نهج البلاغه نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که این کتاب عظیم، بخش بزرگی از اخلاق را بیان کرده است. برای این که مدعایم را ثابت کنم جملاتی از نهج البلاغه را به حضورتان عرضه می‌دارم. این کتاب، اخلاق را می‌داند چیست و متوجه است. با توجه به آنچه راجع به علم اخلاق و راجه به مسائل اخلاق گفته شد، یکی از امهات مسائل اخلاق را من عنوان کنم و ببینیم در نهج البلاغه راجع به این موضوع چه سخنی گفته شده است.

در علم «اخلاق» این مطلب هست که انسان اگر بخواهد زحمت بکشد و ملکات فاضله‌ای را که برای روح انسان تصور می‌شود، تحصیل کند و ملکات رذیله را از خود دور کند، نیازمند است به این که از حظوظ و لذت‌های بدن خودش چشم پوشی کند تا روحش کمال پیدا کند. توضیح مطلب این است:

شما اگر بخواهید یک صفت فاضله را پیدا کنید، صفت شجاعت پیدا کنید، صفت عدالت پیدا کنید، صفت سخاوت پیدا کنید، باید مدت‌ها نفستان را در فشار صبر و تزکیه قرار بدهید، از شهوات خود داری کنید و از حظوظ و لذت‌ها بکاهید تا یک صفت فاضله‌ای را در روحتان ایجاد کنید. و هم چنین باید تا می‌توانید از هواها و لذت‌های نفسانی خود بکاهید تا یک صفت رذیله‌ای را از خود دور کنید. اصولاً- پیدا کردن هر یک از صفات فاضله، موقوف است به این که شما از هواهای خودتان و از لذت‌های خودتان کسر کنید. به دست آوردن کمالات نفسانی، کمال روح و تکامل روح شما توقف دارد به این که از حظوظ بدن و از لذت‌های بدن کسر کنید. و هر چه از این بیشتر کسر کنید، به کمال روحتان بیشتر افزوده‌اید، و اسلام برای این امر، برنامه خاصی درست کرده است.

علی (ع) این مطلب عظیم را در دو جمله بیان فرموده است. آن حضرت در ضمن خطبه‌ی ۱۸۳ با یک عبارت رسا و قلیل اللفظ ولی

پر محتوی، این معنا را روشن کرده و می‌فرماید:

خذوا من اجسادکم فجودا بها علی انفسکم.

[صفحه ۶]

از اجسادتان بگیریید، از اجسادتان کسر کنید و به روحتان و بر نفستان منت بگذارید و آن را به کمال برسانید.

این جمله‌ی رسای علی (ع) عبارت از یک موضوع کلی علم اخلاق است: ای انسانی که می‌خواهی تعالی پیدا کنی: «یا ایها الانسان انک کادح الی ربک کدحا» و «خذوا من اجسادکم»: راه تعالی و تکامل روح این است. باید از جسد بگریید و به روان بیفزائید. این، خود، یکی از مهمترین مسائل اخلاق است که علی (ع) با یک جمله بیان کرده است.

مسئله دیگر این است که گفته‌اند: اگر انسان بخواهد که روحش ترقی پیدا کند، باید به بدن سختی بدهد، به بدن فشار وارد کند. مثال می‌آورند که روح و بدن انسانی مانند دو کفه‌ی ترازو هستند. اگر این کفه پایین بیاید، آن کفه بالا می‌رود. شدت و فشار بر بدن، تکامل روح می‌آورد. راحتی بر بدن تنزل روح می‌آورد، چه انسان مذهبی باشد و چه انسان غیر مذهبی. شما برنامه کار مرتاضین هند را ملاحظه کنید. آنها به ریاضیت می‌دهند تا روحشان آن چنان قوی می‌شود که فی‌المثل وقتی از ایران به هند سفر کنید و در برابرشان بایستید، تا شما را دیدند شما را به نام و اسم و لقب یاد می‌کنند و از خانه و لانه و زندگیتان خبر می‌دهند. البته اسلام این نوع ریاضیت‌ها را تجویز نمی‌کند. اسلام اعمال و ریاضیت‌های خاصی را وسیله‌ی تزکیه و تکامل نفس انسان می‌شناسد و می‌فرماید:

و انما هی نفس اروضها بالتقوی

این نفس من است که آن را با تقوی ریاضت می‌دهم.

یعنی همه ریاضیتها و تحمل سختی و فشار برای تکمیل روح، در اسلام امضاء نشده است. بلکه آنچه امضاء شده است، ریاضت‌های خاصی است. انجام واجبات، ریاضت است، ترک محرمات، ریاضت است، یک قدم بالاتر انجام مستحبات، ریاضت است، ترک مکروهات، ریاضت است. علی (ع) می‌فرماید: با تقوی باید بدن و نفس را ریاضت داد تا انسان، مقام کمال مطلوب را پیدا کند. اینها خصوصیات از امهات مسائل اخلاقی است. علی (ع)، در نهج‌البلاغه، اهز «صبر»، «رحمت»، «رجاء» و غیره صحبت کرده، و نیز از صفات «کبر»، «حسد»، «بخل»، «جرم» و غیر آن صحبت فرموده است، که اگر دقت کنیم،

[صفحه ۷]

می‌بینیم علمای علم اخلاق- با همه‌ی نظریاتی که ابراز کرده‌اند- به نکاتی که علی (ع) در ضمن کلماتش بیان کرده متعرض نشده‌اند. خداوند به ما توفیق تخلق به اخلاق الهی را عطا فرماید.

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم

جاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی) آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می‌کنند

بنادر البحار- ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در

دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل بیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز:

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

